

Національний університет "Чернігівський колегіум" імені Т.Г.Шевченка

Кафедра історії України, археології та краєзнавства

"ЗАТВЕРДЖУЮ"

Завідувач кафедри

Острянка А.М.

(підпис)

(прізвище та ініціали)

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Польова археологія

(назва навчальної дисципліни)

Освітня програма середня освіта (Історія)

(назва освітньої програми для обов'язкових дисциплін)

2020 – 2021 навчальний рік

Робочу програму розглянуто та схвалено на засіданні кафедри історії України, археології та краєзнавства

(назва кафедри)

Протокол № 1 від “01” вересня 2020 року.

Розробники: Веремейчик Олена Михайлівна, кандидат історичних наук, доцент

(вказати авторів, їхні посади, наукові ступені та вчені звання)

Мова навчання – українська.

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка	Нормативна	
	Спеціальність 014 Середня освіта. Історія		
Змістових модулів 3	Освітній ступінь: магістр	Рік підготовки:	
		1-й	-
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		2-й	-
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 30 самостійної роботи студента – 60		Лекції	
		20 год.	-.
		Практичні, семінарські	
		10 год.	-
	Лабораторні		
	-	-	
	Самостійна робота		
60 год.	-		
	Індивідуальні завдання -		
	Вид контролю: залік		

Мета навчальної дисципліни

Викладання цієї дисципліни має на меті ознайомити студентів з методикою отримання речових джерел з історії України, а також забезпечити формування основних навичок роботи з речовими джерелами. Курс "Польової археології" повинен дати знання з теорії та методики археологічних досліджень, інформацію про комплекси речових історичних джерел та методи роботи з ними.

Завдання:

- засвоїти основні теоретико-методологічні засади методики польових археологічних досліджень як спеціальної галузі історичної науки;
- опанувати необхідні знання, пов'язані з виявленням археологічних пам'яток під час археологічних розвідок.
- вивчити інформаційний потенціал речових джерел з археології України;

- оволодіти практичними навичками роботи з речовими джерелами і науковою літературою;
- засвоїти методику проведення археологічних розкопок могильників та поселень;
- ознайомитись з основами фіксації археологічних матеріалів;
- набути навички ведення польової документації.

Тематичний план

№	Назва теми	Всього годин	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
Модуль 1. Теоретичні проблеми польового археологічного джерелознавства					
1	Предмет та завдання польової археології.	8	2		6
2	Історія розвитку польової археології	10	2	2	6
3	Класифікація археологічних пам'яток	8	2		6
4	Культурний шар	8	2		6
Всього за модуль 1		34	8	2	24
Модуль 2. Польові археологічні роботи.					
5	Організація польових археологічних робіт	8	2		6
6	Археологічні розвідки	10	2	2	6
7	Розкопки давніх поселень та городищ	10	2	2	6
8	Розкопки давніх поховань	10	2	2	6
Всього за модуль 2		38	8-	6	24
Модуль 3. . Камеральна обробка матеріалу та складання звіту за наслідками археологічних досліджень					
9	. Камеральна обробка матеріалу	10	2	2	6
10	Археологічний звіт та польова документація	8	2		6
Всього за модуль 3		18	4	2	12
Всього		90	20	10	60

Структура курсу:

Змістовий модуль 1.

Теоретичні проблеми польового археологічного джерелознавства

Вступ до курсу. Зародження польової археології. Історія становлення сучасної методики польових археологічних досліджень. Польовий цикл археологічного дослідження як етап формування археологічного джерела. Особливості археологічного джерелознавства. Формування основних методичних засад польових археологічних досліджень у другій половині XIX - на початку XX ст. Зростання вимог до методичності розвідок та розкопок у середині XX ст. Формування сучасної системи проведення робіт польового циклу. Правові підстави для проведення археологічних досліджень, Відкритий лист та Дозвіл на проведення розкопок.

Поняття «археологічна пам'ятка». Культурний шар, одно- та багат шарові пам'ятки. Стратиграфія та стратиграфічні спостереження. Принципи диференціації археологічних пам'яток за функціональним призначенням: поселенські, поховальні, культові, господарські, інфраструктурні, скарби. Особливості типів археологічних пам'яток з огляду на їх хронологічну позицію. Пам'ятки (наземні, підземні, підводні), артефакти, археологічні об'єкти, біологічні рештки. Процес формування археологічної пам'ятки. Вироби з каменю, кістки, дерева, глини, металу та ін..

Методи археологічних досліджень. Основні методи археологічних досліджень. Процедури археологічного дослідження. Польові методи дослідження. Лабораторно-камеральні методи дослідження. Методи датування. Історико-культурні методи датування. Методи природничих наук. Методи інтерпретації та реконструкції археологічних джерел

Змістовий модуль 2.

Польові археологічні роботи

Польові археологічні роботи. Види робіт. Розвідки, наукові та охоронні дослідження. Експертні роботи. Експедиційне спорядження та обладнання.

Топографія в польових археологічних дослідженнях. Різновиди карт. Масштаби карт. Проміри по карті. Зображення рельєфу. Визначення точки стояння. Види археологічних карт. Вимір прямих ліній на місцевості. Компас. Нівелір. Бусоль. Теодоліт. Їх використання. Зйомка плану археологічної пам'ятки. Способи зйомки планів. Зйомка рельєфу.

Місце розташування табору та організація побуту. Правила техніки безпеки при проведенні розвідок. Загальні правила техніки безпеки під час проведення земляних робіт; особливості правил техніки безпеки під час використання землерийних механізмів. Правила техніки безпеки під час камеральних робіт. Правила внутрішнього розпорядку експедиції. Санітарно-гігієнічна безпека польового табору.

Розвідки археологічних пам'яток. Мета та завдання археологічної розвідки. Візуальні та інструментальні розвідки. Тематичні та тотальні розвідки. Підготовчий етап розвідки. Попереднє ознайомлення з пам'ятками в районі розвідки. Підйомний матеріал. Природні та антропогенні відслонення. Опитування місцевого населення під час розвідки. Специфіка розвідок для пошуку пам'яток різних епох. Топографічна характеристика пам'ятки. Адміністративна адреса пам'ятки. Передумови проведення земляних робіт під час розвідки. Зачистки природних та антропогенних пошкоджень культурного шару.

Розвідкові шурфи та траншеї: параметри, правила розбивки, обрання місця для шурфування. Розбирання культурних шарів під час земляних робіт. Правила ведення польового щоденника під час розвідки. Графічна та фотофіксація під час розвідки.

Фіксація розмірів пам'яток за підйомним матеріалом. Виявлення кордонів пам'ятки. Особливості фіксації пам'яток із зовнішніми ознаками.

Прив'язка пам'яток. Складання окомірних та інструментальних планів пам'яток під час розвідки. Процедури фіксації під час розвідкових земляних робіт. Польова документація під час розвідкових робіт.

Дослідження давніх поселень та поховань. Загальні вимоги до розкопок поселень. Вивчення стратиграфії. Шурфи та траншеї. Розбивка розкопа. Сітка квадратів. Розкопки за шарами. Виявлення знахідок. Планіграфія розкопу. Землянки та напівземлянки, наземні споруди. Глинобитні житла. Господарські ями. Виробничі залишки. Зруби, дерев'яні мостові. Печі. стратиграфічний ярус. Кам'яні та цегляні будівлі. Датування споруд. Механізація розкопок поселення. Первинна консервація знахідок. Польова документація.

Розкопки могильників. Інструменти для проведення робіт. Відкриття плям, речей та поховальних споруд. Форми поховальних ям. Підбої, земляні склепи. Прийоми розкриття поховальних ям. Принцип "in situ". Розчистка кістяка. Трупопалення. Розкопки курганів. Обмір кургану. Вивчення конструкції насипу. Бровки. Ровики. Впускні поховання. Кенотафи. Кострище та його опис. Розчистка кострища та знахідок. Різновиди прийомів розкопок курганів. Механізація праці під час дослідження курганів.

Змістовий модуль 3.

Камеральна обробка матеріалу та складання звіту за наслідками археологічних досліджень

Основні етапи первинного польового опрацювання рухомих артефактів: очистка, шифрування, складання польового опису. Основні правила виконання первинних камеральних процедур; підготовка рухомих артефактів до транспортування. Реставрація та консервація рухомих артефактів: основні правила та сучасні методики. Статистичні підрахунки під час камеральних робіт. Основні методики фіксації під час розкопок. Правила ведення польового щоденника. Графічна фіксація: правила складання археологічних креслень; об'єкти, що підлягають обов'язковій графічній фіксації; плани та розрізи. Фотофіксація: особливості археологічного фото; об'єкти, що підлягають обов'язковій фотофіксації. Шифрування матеріалу та польовий опис як елементи фіксації. Правила ведення та зберігання польової документації. Основні вимоги до Звіту про археологічні розкопки. Складові частини Звіту про розкопки. Упорядкування польової документації. Написання Звіту про археологічні розкопки. Альбом фото та графічних ілюстрацій до Звіту про археологічні розкопки. Правила зберігання польової документації та колекцій, здобутих під час розкопок.

Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Види археологічних пам'яток та особливості їх вивчення.	2
2	Археологічні розвідки .	2

3	Методика розкопок поселень та городищ.	2
4	Методика дослідження поховальних пам'яток.	2
5	Методика зарисовки кераміки та індивідуальних знахідок.	2

Завдання для самостійної роботи.

Здобувачі освіти виконують реферативні завдання або міні-дослідження з обраної проблематики за погодженням із викладачем.

ТЕМИ РЕФЕРАТИВ

Модуль I

1. Вклад Д.Я. Самоквасова у становлення методики польових археологічних досліджень.
2. Становлення польової археології у XIX–XX ст.
3. «Відкритий лист» та «Дозвіл» – документи для проведення археологічних досліджень та порядок їх отримання.
4. Культурний шар та природа його утворення.
5. Типи археологічних пам'яток.
6. Типи поховальних пам'яток.
7. Мегалітичні пам'ятки.

Модуль II

1. Археологічні розвідки за допомогою природничих наук.
2. Аерофоторозвідка та її використання при дослідженні археологічних об'єктів.
3. Підводна розвідка в археології.
4. Особливості методики вивчення палеолітичних поселень.
5. Особливості методики вивчення трипільських поселень-гігантів.
6. Специфіка досліджень античних міст-держав.
7. Особливості археологічного дослідження середньовічних міст.

Модуль III

1. Консервація та реставрація речей в археології.
2. Комп'ютерні технології у обробці фото та графічного матеріалу в польовій археології.
3. Види польової документації та правила її ведення.
4. Застосування методів природничих наук у польовій археології.
5. Порядок передачі та зберігання артефактів у музейних установах.

Методи навчання

- словесний метод (лекція, дискусія, бесіда тощо);
- практичний метод (практичні заняття);

- наочний метод (метод ілюстрацій і метод демонстрацій);
- робота з навчально-методичною літературою (конспектування, тезування, складання реферату);
- відеометод у сполученні з новітніми інформаційними технологіями та комп'ютерними засобами навчання (мультимедійний);
- самостійна робота;
- науково-дослідна робота;
- науково-дослідна практика і написання атестаційної роботи магістра.

Методи контролю

- залік;
- усне і письмове опитування;
- індивідуальні завдання;
- доповіді;
- презентації виконаних завдань.

Засоби діагностики успішності навчання

- активна робота на лекційних та практичних заняттях;
- виконання поточних самостійних робіт;
- звіти, реферати;
- студентські проекти, презентації та виступи на наукових заходах;
- усна відповідь;
- письмова робота:
- робота з компасом, фотоапаратами, нівеліром тощо;
- робота на реальних археологічних об'єктах.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ ЗА РЕЙТИНГОВОЮ СИСТЕМОЮ

Модулі	I	II	III	Разом (балів)
Бали	0 – 33	0 – 48	0–19	0 – 100
Лекції	0 – 8	0 – 8	0 – 4	0 – 20
Практичні заняття	0 – 5	0 – 15	0–5	0 – 20
Самостійна робота	0 – 15	0 – 30	0–10	0 –55
Підсумковий контроль				залік

Критерії оцінювання результатів навчання

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
83 – 89	B	добре	
75 – 82	C		
68 – 74	D	задовільно	
60 – 67	E		
35 – 59	F _x	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Методичне забезпечення

1. Навчальна програма.
2. Робоча програма навчальної дисципліни.
3. Перелік рекомендованої літератури з курсу.
4. Методичні матеріали до практичних занять.
5. Теми питань для самостійного опрацювання.
6. Перелік питань на підсумковий контроль знань (залік).

Перелік рекомендованої літератури

1. Авдусин Д.А. Полевая археология СССР. М., 1980.
2. Археологія України /За ред. Л.Л. Залізняка. К., 2005.
3. Артемьев А.В. Некоторые рекомендации к сбору и сохранению палеоантропологического материала (для последующего медицинского анализа) // Археологічні відкриття в Україні 2000–2001 рр. К., 2002.
4. Блаватский В.Д. Античная полевая археология. М., 1967.
5. Брейд У., Трамп Д. Археологический словарь. М., 1990.
6. Відейко М.Ю. Археологія в Інтернеті. Довідник. К., 2001.
7. Готун І.А., Качуренко В.Ю., Максимов В.В., Моргаєнко К.О. Новобудовні археологічні експедиції в контексті господарського судового процесу: Методичний посібник. К., 2005.
8. Закон України «Про культурну спадщину» // Відомості Верховної Ради України.. 2000. № 39.

9. Закон України «Про археологічну спадщину» // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 26.
10. Естественнонаучные методы в полевой археологии. Вып.1 М., 1997.
11. Естественнонаучные методы исследования культурных слоев древних поселений. М. 2004.
12. Клейн Л.С. Археологические источники. Л., 1978.
13. Клейн Л. С. Археологическая типология. Л, 1991.
14. Крапивина В.В., Назаров В.В., Назарова В.М. Из опыта консервационно-реставрационных работ на Березани // Археологічні відкриття в Україні в 1998–1999 рр. К., 1999.
15. Козак О.Д., Потехіна І.Д., Слободян Т.І., Гупало В.Д. Методичні рекомендації до польової антропології. – Київ, 2020.
16. Крыжицкий С.Д. Ольвия. Перспективы исследования, сохранения и музеефикации // Археологічні відкриття в Україні в 1998–1999 рр. К., 1999.
17. Консервация і реставрація пам'яток архітектури. Київ; Львів, 1996.
18. Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони історико-культурного середовища: Зб. док. К., 2002.
19. Лебедев Г.С. История отечественной археологии. – СПб., 1992.
20. Малеев Ю.Н., Сегеда С.П. Методические указания по изучению антропологических материалов при археологических исследованиях. К., 1988.
21. Мартынов А.И., Шер Я.А. Методы археологического исследования М., 2002.
22. Мезенцева Г. Дослідники археології України. Чернігів, 1997.
23. Методика полевых археологических исследований. Л., 1989.
24. Методика археологических исследований и раскопки археологических памятников // Краткие сообщения института археологии АН СССР. 1977. Вып. 148.
25. Методические рекомендации по исследованию антропологических материалов при археологических раскопках. К., 1985.
26. Михальчишин І.Р. Методичні рекомендації по складанню паспортів на пам'ятки археології // Археологічні дослідження в Україні 1998 р. – К., 1999.
27. Пашкевич Г.О. Про відбір зразків для палеоботанічних досліджень // Археологічні дослідження в Україні 1998 р. К., 1999.
28. Предмет и объект археологии и вопросы методики археологических исследований. Л., 1975.
29. Проблемы абсолютного датирования в археологии / под. ред. Б.А. Колчина. М., 1972.
30. Пуголовок Ю., Котенко В., Єфанова С. Обробка кераміки в польових і камеральних умовах (методичні рекомендації). Опішне, 2017.
31. Пустовалов С.Ж. Про удосконалення методики розкопок курганів доби бронзи // Археологічні дослідження в Україні 1998 р. К., 1999.

32. Сегеда С.П. Методика збирання та транспортування кісткових решток людей під час археологічних розкопок // Археологічні дослідження в Україні 1998 р. К., 1999
33. Теория и методы археологических исследований. Киев, 1982.
34. Фармаковский М.В. Консервация и реставрация музейных коллекций. М., 1947.
35. Федоров-Давыдов Г.А. Статистические методы в археологии. М., 1987.
36. Чмихов М.Ю., Шилов Ю.О., Корнієнко П.Л. Археологічні дослідження курганів. К., 1989.
37. Шувалов Я.А. Основы топографии. М., 1951.
38. Янин В.Л. Очерки комплексного источниковедения. М., 1977

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Інститут археології НАН України - [www. archeology.org.ua](http://www.archeology.org.ua)
2. Енциклопедія історії України - <http://wikimediaukraine.wordpress.com/2012/09/19/eu>
3. Журнал „Сіверянський літопис” - www.siver-litopis.cn.ua/
4. Спілка археологів України. Розділ «бібліотека»